

ПСИХОЛОГІЯ РОЗВИТКУ

DOI 10.26565/2225-7756-2023-74-04
УДК 159.98

О.В. МИЛОСЛАВСЬКА (Олена Володимирівна Милославська)
кандидат психологічних наук, доцентка,
доцентка кафедри прикладної психології,
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, м. Харків, 61022, Україна
<https://orcid.org/0000-0003-0351-8182>
e-mail: myloslavskaiia@gmail.com

О. В. ГУЛЯЄВА (Олена Володимирівна Гуляєва),
кандидат психологічних наук,
доцентка кафедри прикладної психології,
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, м. Харків, 61022, Україна
<https://orcid.org/0000-0001-6134-3726>
e-mail: elenagulyaeva12@gmail.com

О. А. ФАРАФОНОВА-НЕКРАСОВА (Олена Анатоліївна Фарафонова-Некрасова)
магістр психології, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, м. Харків, 61022, Україна
e-mail: alena_tan@ukr.net

ОСОБЛИВОСТІ МІЖСОБИСТІСНИХ ВІДНОСИН У ПІДЛІТКІВ З ІНТЕРНЕТ-ЗАЛЕЖНІСТЮ†

Стаття присвячена дослідженню особливостей міжособистісних відносин у підлітків з Інтернет-залежністю. Метою статті є встановлення особливостей характеристик міжособистісних відносин та їх взаємозв'язок з Інтернет-залежністю у підлітків. Для досягнення мети дослідження було використано відповідний психологічний інструментарій: методика «Шкала Інтернет-залежності», методика «Шкала діалогічності міжособистісних відносин», методика «Діагностика емоційних бар'єрів в міжособистісному спілкуванні». Для статистичної обробки результатів, результати якої дозволяють здійснити подальший якісний аналіз даних, було застосовано критерій Колмогорова-Смірнова та коефіцієнт рангової кореляції Спірмена. За результатами проведеного дослідження встановлені взаємозв'язки між емоційними перешкодами у міжособистісному спілкуванні та Інтернет – залежністю у Інтернет – залежних та Інтернет – незалежних підлітків. Отримані результати вказують на те, що зі зростанням відчуття неможливості подолати бажання увійти в Інтернет; почуття дискомфорту, якщо доводиться припинити користуватися Інтернетом на певний період часу, неможливості контролювати тривалість часу перебування в Інтернеті, більш вираженими стають нездатність контролювати емоційні реакції, спроможність стримувати або дозувати прояви неприсмних емоційних переживань, зростає внутрішня напруженість, актуалізується тенденція до неадекватного вираження емоцій; емоційні реакції частіше набувають неприсмності, невідповідності реальній ситуації спілкування, небажання зближуватися з людьми на емоційній основі, прагнення уникати емоційних контактів. Як висновок, можна стверджувати, що у групі підлітків з Інтернет-залежною поведінкою зі збільшенням вираженості емоційних бар'єрів у міжособистісному спілкуванні відбувається загострення низки симптомів Інтернет-залежності таких, як «невміння керувати емоціями» «компульсивні симптоми», «симптоми відмінні», «неадекватний прояв емоцій», «домінування негативних емоцій» та «небажання зближуватися з людьми на емоційній основі». Отримані результати можуть бути використані для удосконалення програм профілактики та корекції Інтернет-залежності у підлітків.

Ключові слова: підлітковий вік, міжособистісне спілкування, залежність від мережі «Інтернет», віртуальна комунікація, емоційні перешкоди у міжособистісному спілкуванні

Вступ та сучасний стан досліджуваної проблеми.

Сучасний світ неможливо уявити без використання комп'ютерних технологій та Інтернету. Розвиток науково-технічного прогресу дозволяє людині задовольняти різноманітні потреби без реальної взаємодії із соціальним оточенням та предметним середовищем. Інтернет – середовище є менш обмеженим вимогами та нормами, дозволяє спілкуватися безособово або використовуючи певні «маски».

Інтернет – залежність у сучасному світі поширюється та охоплює різні верстви населення та різні вікові групи. Небезпечність Інтернет – залежності набуває особливої

вираженості у підлітковому віці, коли провідною діяльністю стає спілкування, успішність якого забезпечує важливі зміни у психічних процесах та психологічних властивостях особистості.

Актуальність проблеми Інтернет – залежності у підлітковому віці, те, яким чином, вона відбивається у міжособистісних відносинах підлітків, обумовила напрямок нашого дослідження.

Аналіз актуальних досліджень та публікацій.

Специфічною рисою підліткового віку є тісний зв'язок на цьому віковому етапі позитивних та негативних явищ. Міжособистісні відносини у межах провідної

† Як цитувати: Милославська, О.В., Гуляєва О.В., Фарафонова-Некрасова, О.А. (2023). Особливості міжособистісних відносин у підлітків з Інтернет-залежністю. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, серія «Психологія»*, (74), 31-35. <https://doi.org/10.26565/2225-7756-2023-74-04>

In cites: Myloslavska O., Huliaeva, O., Farafonova-Nekrasova, O. (2023). Features of interpersonal relationships in adolescents with Internet addiction. *Visnyk of V.N. Karazin Kharkiv National University. Series "Psychology"*, (74), 31-35. <https://doi.org/10.26565/2225-7756-2023-74-04>

© Милославська, О.В., Гуляєва О.В., Фарафонова-Некрасова, О.А., 2023.

діяльності спілкування грають найбільш важливу роль (Руденко, 2014).

Підлітки відрізняються великою потребою у спілкуванні. Разом з цим, у реальному житті тривожність і невпевненість можуть створювати перешкоди у встановленні та підтримці соціальної взаємодії. Інтернет – спілкування дозволяє нейтралізувати означені труднощі (Кузнєцова, 2003).

За Турецькою Х. І. (2011), Інтернет – середовище виступає в якості альтернативного простору самореалізації для молодшої людини, яка характеризується невпевненістю, самотністю, внутрішньою конфліктністю, виявляє ознаки дезадаптованості.

Підґрунтям для конструювання міжособистісних відносин виступають взаємне сприйняття та емоційні оцінки. Процес соціального становлення реалізується через діяльність, та спілкування з іншими, що забезпечує як отримання соціального досвіду, так і побудовання системи суб'єктивно значущих для особистості відносин та соціальних зв'язків (Руденко, 2014).

Залежність від думки референтної групи, певна замкнутість, ускладнення у міжособистісній взаємодії, спричинені підозрілістю або страхом відкидання, обумовлюють можливість виникнення дискомфорту та дисгармонії у міжособистісних відносинах, котрі згладжуються за умов Інтернет – спілкування, яке дозволяє вільно обирати стиль та зміст взаємодії із партнерами. Разом з цим, інтенсивне використання Інтернету звужує соціальні зв'язки, обмежує спілкування у сім'ї, навіть призводить до самотності (Літвінова, 2014).

Якщо потреба підлітка в емоційному спілкуванні залишається незадоволеною, він може компенсувати її інтенсивним спілкуванням у Мережі, що може із часом набути патологічного характеру. Виникнення Інтернет – залежності може також ґрунтуватися й на недостатній здатності підлітків конструювати міжособистісну взаємодію відповідно до власних психологічних характеристик, результатом чого стає загальна незадоволеність спілкуванням (Камінська, 2016).

Дослідження феномену Інтернет-залежності було започатковане К. Янг та І. Гольдбергом. Саме І. Гольдберг вперше використав поняття «Інтернет-залежності» для визначення непереборного потягу до використання Інтернету, патологічний характер якого шкідливо впливає на різні сфери людської життєдіяльності (Аймедов, Асєєва & Черевко, 2017).

Інтернет-залежність може бути визначена як стан, причиною виникнення якого стає спрямованість мотивації на уникнення реальності шляхом трансформації самопочуття за рахунок Інтернету, внаслідок чого відбуваються віртуалізація свідомості та емоційно-вольові, когнітивні та поведінкові зміни (Камінська, 2016).

Інтернет-залежність здійснює вплив на особистісну сферу, на психічне здоров'я, знижує критичність та самооцінку, підвищує тривожність та агресивність, а також породжує деструкції у міжособистісному спілкуванні (Корнієнко, Ніканорова & Кулєшова, 2013).

Негативні зміни у міжособистісному спілкуванні супроводжуються зниженням ефективності процесів міжособистісної перцепції, а саме ідентифікації, емпатії, рефлексії (Пастух, 2016).

Для значної кількості сучасних підлітків Інтернет трансформувалася у специфічний спосіб життя, який отримав назву «віртуальний» (Атаманчук, 2014). Для підлітків, залежних від нього, Інтернет уявляє собою особливий світ, в якому не існують проблеми відповідальності та дорослішання (De Abreu & Young, 2010). Це настільки підвищує привабливість Інтернет-середовища, що перебування у ньому стає заміном реального життя.

Стосовно специфіки віртуальної комунікації у підлітковому віці О. Немеш (2017) зауважує: «Інтернет-комунікації пропонують підліткам можливість відчувати певну форму соціального зв'язку без реальної соціальної присутності» (с. 200). Таким чином, привабливе для підлітків віртуальне спілкування є відокремленим від ситуації життєдіяльності.

Отже, специфіка міжособистісних відносин підлітків з Інтернет-залежною поведінкою характеризується низкою негативних проявів, котрі пригнічують здатність до успішної взаємодії у реальному життєвому вимірі (Фарафонова-Некрасова, 2019).

З нашої точки зору є актуальним та доцільним дослідити характеристики міжособистісних відносин у підлітків з Інтернет-залежністю.

Об'єкт – міжособистісні відносини.

Предмет – характеристики міжособистісних відносин у підлітків з Інтернет-залежністю.

Мета дослідження: встановити особливості характеристик міжособистісних відносин та їх взаємозв'язок з Інтернет – залежністю у підлітків.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети нами використано наступний психодіагностичний інструментарій: методика «Шкала Інтернет-залежності», методика «Шкала діалогічності міжособистісних відносин», методика «Діагностика емоційних бар'єрів в міжособистісному спілкуванні».

Для статистичної обробки результатів було застосовано критерій Колмогорова -Смірнова та коефіцієнт рангової кореляції Спірмена.

Учасниками дослідження були підлітки віком 14-16 років, що навчалися у 9-11 класах ХСШ № 109. Загальна кількість 67 осіб. За допомогою методики «Шкала Інтернет-залежності» було встановлено наявність чи відсутність у досліджуваних Інтернет-залежності. Відповідно до отриманих результатів, досліджувані, в яких загальний показник Інтернет-залежності складав 73 бали та більше, що відбиває наявність цього виду залежності, були включені у першу групу, респонденти із загальним показником, що не перевищував 42 бали, увійшли до другої групи.

Відповідно до отриманих результатів, до першої групи увійшло 27 Інтернет-залежних учнів, до другої – 40 учнів, які не виявили ознак Інтернет-залежності.

Результати та обговорення. На першому етапі дослідження за критерієм Колмогорова-Смірнова були отримані дані, які свідчать, що розподіл вибірки є не нормальним.

На другому етапі дослідження було вивчено взаємозв'язки між емоційними перешкодами у міжособистісному спілкуванні та Інтернет-залежністю у Інтернет-залежних та Інтернет-незалежних підлітків.

У групі інтернет-залежних підлітків отримані дані свідчать про наявність значущих позитивних зв'язків між шкалою «Невміння керувати емоціями» та шкалами «Компульсивні симптоми» ($r = 0,514, p \leq 0,001$), «Симптоми відміни» ($r = 0,461, p \leq 0,001$), «Управління часом» ($r = 0,485, p \leq 0,001$); між шкалою «Неадекватний прояв емоцій» та шкалами «Компульсивні симптоми» ($r = 0,521, p \leq 0,001$) та «Управління часом» ($r = 0,551, p \leq 0,001$); між шкалою «Домінування негативних емоцій» та шкалами «Симптоми відміни» ($r = 0,560, p \leq 0,001$) та «Управління часом» ($r = 0,499, p \leq 0,001$); між шкалою «Небажання зближуватися з людьми на емоційній основі» та шкалами «Симптоми відміни» ($r = 0,523, p \leq 0,001$) та «Управління часом» ($r = 0,492, p \leq 0,001$).

Отже, зі зростанням відчуття неможливості подолати бажання вийти в Інтернет; почуття дискомфорту, якщо доводиться припинити користуватися Інтернетом на певний період часу, неможливості контролювати тривалість часу перебування в Інтернеті, більш вираженими стають нездатність контролювати емоційні реакції, спроможність стримувати або дозувати прояви неприємних емоційних переживань, зростає внутрішня напруженість, актуалізується тенденція до неадекватного вираження емоцій; емоційні реакції частіше набувають неприродності, невідповідності реальній ситуації спілкування, небажання зближуватися з людьми на емоційній основі, прагнення уникати емоційних контактів, тощо.

В той же час, Кошелева Н. (2022) у своєму дослідженні вказує на те, що близько половини обстежених підлітків мають певні проблеми з використанням Інтернету, які виражені більшою чи меншою мірою. Авторка зазначає, що вагомою причиною можуть бути значні труднощі у реальному спілкуванні, взаємодії, самопрезентації, які підлітки намагаються компенсувати у віртуальному середовищі.

Щодо групи інтернет-незалежних підлітків, отримані дані свідчать про наявність значущих негативних зв'язків між шкалою «Невміння керувати емоціями» та шкалою «Толерантність» ($r = -0,310, p \leq 0,05$); між шкалами «Толерантність» та «Неадекватний прояв емоцій» ($r = -0,314, p \leq 0,01$); між шкалами «Управління часом» та «Нерозвиненість емоцій» ($r = -0,385, p \leq 0,01$); між шкалою «Домінування негативних емоцій» та шкалою «Толерантність» ($r = -0,325, p \leq 0,01$).

Таким чином, із розвиненням здатності до самоконтролю емоційних реакцій, зменшенням тенденції до неадекватного вираження емоцій, зменшенням неприродності та невідповідності реальній ситуації емоційних реакцій зменшується тривалість часу, який потрібно провести в Інтернеті, щоб досягти задоволення. Збільшення вираженості свободи у прояві почуттів, здатності у прояві емоційної підтримки, супроводжується посиленням здатності керувати часом перебування в Інтернеті та спроможності контролювати тривалість власної Інтернет-активності.

Волинчук О. В. (2020) у своїй дослідницькій роботі щодо меж психологічного простору та комунікативної толерантності підлітків приходять до висновку, що рівень психологічної дистанції підлітків від оточуючих переважно середній, рівно як і схильність порушувати

психологічні межі інших. При цьому, підліткам при скороченні дистанції у спілкуванні властиве збільшення комунікативної толерантності.

Висновки. Інтернет-залежність – це психологічний феномен, який полягає у тому, що у людини виникає нав'язливе бажання постійно перебувати у всесвітній Мережі. Інтернет-залежність дозволяє задовольнити фрустровані у реальному житті потреби шляхом досягнення певних цілей у віртуальному середовищі, яке набуває суб'єктивної цінності. Особливо небезпечною Інтернет-залежність стає у підлітковому віці, характерними особливостями якого є кризовість, суперечливість різних психологічних тенденцій та значущість спілкування як провідного виду діяльності. Наслідком Інтернет-залежності на цьому віковому етапі стають як фізичні, так і психологічні деструкції. У групі підлітків з Інтернет-залежною поведінкою було встановлено майже вдвічі більшу кількість значущих взаємозв'язків, всі з яких є позитивними, на відміну від групи Інтернет-незалежних, в якій всі значущі кореляції є негативними. Це свідчить про те, що в Інтернет-залежних підлітків зі збільшенням вираженості емоційних бар'єрів у міжособистісному спілкуванні відбувається загострення низки симптомів Інтернет-залежності, які в свою чергу деструктивно впливають на бажання зближуватися з людьми, можливість керувати своїми емоційними станами та на якість міжособистісного спілкування в цілому.

Перспективою подальших досліджень може бути продовження роботи у вибраному напрямку із залученням більшої кількості досліджуваних та вивчення більш широкого спектру характеристик міжособистісних відносин у підлітків. Отримані результати можуть бути використані для створення та удосконалення програм профілактики та корекції Інтернет-залежності у підлітків.

Список використаних джерел

- Аймедов К.В. Ассєва Ю.О., Черевко М.О. (2017) Нехімічні залежності: сучасні тенденції. *Медицина психологія*. Т. 12, № 1, 13-18. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mpsl_2017_12_1_5.
- Атаманчук Н.М. Комп'ютерна залежність підлітків. (2014). *Особистість і суспільство: методологія та практика сучасної психології* : матеріали I Міжнар. наук-практ. інтернет-конф. (13 травня 2014 р.) Л.В. Засєкіна, А.В. Кульчицька (Ред.), (С. 27-30) Луцьк: Вежа-друк. URL: <http://reposit.pntu.edu.ua/handle/PoltNTU/6812>
- Волинчук О.В. (2020). Межі психологічного простору та комунікативна толерантність ранніх юнаків. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. Серія: Психологія. Вип. 68, 52-56. <https://doi.org/10.26565/2225-7756-2020-68-07>
- Камінська О.В. (2016). Психологічні основи інтернет-залежності молоді. (Дис. д-ра психол. наук). Одеса. <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/1240/>
- Корніснюк В.В., Ніканорова Ю.В., Кулешова Т.В. (2013). Інтернет-залежність як чинник порушення міжособистісного спілкування. *Вісник Дніпропетровського університету*. Серія : Педагогіка і психологія. Т. 21, вип. 19., 87-93. http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdupp_2013_21_19_14.
- Кошелева Н. (2022). Емпіричне дослідження рівня сформованості інтернет-залежності у підлітків. *Психологія: реальність і перспективи. Збірник наукових праць РДГУ*. № 18, 93-100. <https://doi.org/10.35619/praprv.v118.275>

- Кузнєцова І.В. (2003). Інтернет як середовище діяльності сучасних підлітків. *Актуальні проблеми психології* : зб. наук. праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. Т.7, ч.1., 211-216. http://ecopsy.com.ua/data/zbirki/2003_01/sb01_33.pdf
- Літвінова В.Я. (2014). Викривлений розвиток особистості по типу формування міжособистісної залежності. *Вісник ОНУ ім. І. І. Мечникова. Психологія*. Т. 19. Вип. 1, 197–201. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vonu_psi_2014_19_1_26
- Немеш О.М. (2017). Віртуальна діяльність особистості: структура та динаміка психологічного змісту: монографія. Київ : Слово. <https://core.ac.uk/download/pdf/86628561.pdf>
- Пастух Г. (2016). Смысловиттєві орієнтації Інтернет-залежної особистості. *Психологічні виміри культури, економіки, управління*. Вип. 9, 99–107.
- Руденко Л. (2014). Міжособистісні стосунки як чинник соціального становлення особистості. *Наукові записки УКУ. Педагогіка. Психологія*. Ч. 4. Вип. 1, 198-207. <http://er.ucu.edu.ua/handle/1/176>
- Турецька Х.І. (2011). Особистісна ідентичність схильних до Інтернет-залежності осіб. (Автореф. дис канд. психол. наук). Київ. <http://er.ucu.edu.ua/handle/1/530>
- Фарафонова-Некрасова О.А. (2019). Взаємозв'язок Інтернет-залежності та характеристик міжособистісних стосунків у підлітків. (Кваліфікаційна робота магістра). ХНУ ім. В. Н. Каразіна, Харків.
- De Abreu, C.N., Young K.S. (2010). *Internet addiction: A handbook and guide to evaluation and treatment*. Hoboken, NJ, US: John Wiley & Sons. <https://psycnet.apa.org/record/2010-22949-000>

O. MYLOSLAVSKA (Olena Myloslavska),
PhD in Psychology, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Applied Psychology,
V.N. Karaz'in Kharkiv National University, Kharkiv, 61022, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0003-0351-8182>
e-mail: myloslavskaia@gmail.com

O. HULIAIEVA (Olena Huliaieva)
PhD in Psychology,
Associate Professor of the Department of Applied Psychology,
V. N. Karaz'in Kharkiv National University, Kharkiv, 61022, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0001-6134-3726>
e-mail: elenagulyaeva12@gmail.com

O. FARAFONOVA-NEKRASOVA (Olena Farafonova-Nekrasova)
Master of Psychology, V. N. Karaz'in Kharkiv National University, Kharkiv, 61022, Ukraine
e-mail: alena_tan@ukr.net

FEATURES OF INTERPERSONAL RELATIONSHIPS IN ADOLESCENTS WITH INTERNET ADDICTION

The article is focused on the study of interpersonal relations in adolescents with Internet addiction. The purpose of the article is to identify the characteristics of interpersonal relationships and their relationship with Internet addiction in adolescents. To achieve the research goal, the following psychological tools were used: the «Internet Addiction Scale», the «Dialogic Interpersonal Relationships Scale», and the «Diagnosis of emotional barriers in interpersonal communication». The Kolmogorov-Smirnov criterion and Spearman's rank correlation coefficient were used for statistical processing of the results, which allow for further qualitative analysis of the data. According to the results of the study, the relationship between emotional obstacles in interpersonal communication and Internet addiction in Internet addicts and Internet independent adolescents was established. The obtained results indicate that with the growing feeling of inability to overcome the desire to access the Internet; a sense of discomfort if you have to stop using the Internet for a certain period of time, inability to control the duration of time spent for the Internet, the inability to control emotional reactions, the ability to restrain or dose the manifestations of unpleasant emotional experiences, increases internal tension, the tendency to inadequate expression of emotions is actualized; emotional reactions are more often inappropriate. As a conclusion, it can be argued that in the group of adolescents with Internet addictive behavior, with the increase in the severity of emotional barriers in interpersonal communication, a number of Internet addiction symptoms such as "inability to control emotions", "compulsive symptoms", "withdrawal symptoms", "inadequate expression of emotions", "dominance of negative emotions" and "unwillingness to get closer to people on an emotional basis" are exacerbated. The results obtained can be used to improve programmes for the prevention and correction of Internet addiction in adolescents.

Key words: *adolescence, interpersonal communication, Internet addiction, virtual communication, emotional barriers in interpersonal communication*

References

- Atamanchuk, N. Computer addiction of adolescents. (2014). *Personality and society: methodology and practice of modern psychology: materials of the First International scientific and practical Internet conference* (May 13, 2014) L.V. Zasekina, A.V. Kulchytska (Eds.), (pp. 27-30) Lutsk: Vezha-druk. <http://reposit.pntu.edu.ua/handle/PoltNTU/6812>. [In Ukrainian]
- Aymedov, K., Aseyeva, Y., Cherevko, M. (2017) Non-chemical addictions: current trends. *Medical psychology*. 12(1). 13-18. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mpsi_2017_12_1_5. [In Ukrainian]
- De Abreu, C., Young, K. (2010). *Internet addiction: A handbook and guide to evaluation and treatment*. Hoboken, NJ, US: John Wiley & Sons <https://psycnet.apa.org/record/2010-22949-000>
- Farafonova-Nekrasova, O. (2019). Interrelation of Internet addiction and characteristics of interpersonal relationships in adolescents. (Master's thesis). V.N. Karaz'in Kharkiv National University. [In Ukrainian]
- Kaminska, O.V. (2016). Psychological bases of youth Internet addiction. (Abstract of Doctor of Psychology). Odesa. <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/1240/>. [In Ukrainian]
- Kornienko, V., Nikanorova, Y., Kuleshova, T. (2013). Internet addiction as a factor of interpersonal communication disorder. *Bulletin of Dnipropetrovsk University. Series: Pedagogy and psychology*. 21(19). 87-93. http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdupp_2013_21_19_14. [In Ukrainian]
- Kosheleva, N. (2022). An empirical study of Internet addiction formation level in adolescents. *Psychology: reality and prospects. Collection of scientific papers of the RSHU for the Social Sciences*. 18. 93-100. <https://doi.org/10.35619/prapr.v1i18.275> [In Ukrainian]
- Kuznetsova, I. (2003). Internet as a medium of modern adolescents' activities. *Actual Problems of Psychology: a collection of scientific works of the Institute of Psychology named after G.S. Kostyuk of the Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine*. 7(1). 211-216. http://ecopsy.com.ua/data/zbirki/2003_01/sb01_33.pdf. [In Ukrainian]

- Litvinova, V. (2014). Distorted development of personality by the type of interpersonal dependence formation. *Vestnik ONU imeni I.I. Mechnikova. Psychology*. 19(1). 197-201. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vonu_psi_2014_19_1_26 [In Ukrainian]
- Nemesh, O. (2017). Virtual activity of a personality: structure and dynamics of psychological content: monograph. Kyiv: Slovo. <https://core.ac.uk/download/pdf/86628561.pdf>. [In Ukrainian]
- Pastukh, G. (2016). Sense-life orientations of an Internet-dependent personality. *Psychological dimensions of culture, economy, management*. 9. 99-107. [In Ukrainian]
- Rudenk, L. (2014). Interpersonal relations as a personality social formation factor. *UCU Scientific Notes. Pedagogy. Psychology*. 1(4). 198-207. <http://er.ucu.edu.ua/handle/1/176>. [In Ukrainian]
- Turetska, Kh. (2011). Personal identity of people prone to Internet addiction. (Thesis Abstract of PhD in Psychology) Kyiv. <http://er.ucu.edu.ua/handle/1/530>. [In Ukrainian]
- Volynchuk, O. (2020). The boundaries of psychological space and communicative tolerance of early adolescents. *Visnyk of V.N. Karazin Kharkiv National University. Series "Psychology"* (68), 52-56. <https://doi.org/10.26565/2225-7756-2020-68-07> [In Ukrainian]

Стаття надійшла до редакції 19.05.2023 (The article was received by the editors 10.05.2023)

Стаття рекомендована до друку 11.06.2023 (The article is recommended for printing 11.06.2023)
